

TÜRKİYE SELÇUKLU SULTANI II. KILIÇ ARSLAN'IN İSTANBUL'U ZİYARETİ VE TÜRKLER'İN TARİHTEKİ İLK UÇUŞ DENEMESİ (1162)

MUHARREM KESİK*

Türkiye Selçuklu Sultanı I. Mesud'un 1155 yılında ölümü üzerine tahta oğlu II. Kılıç Arslan geçti. Bu olay, Türkiye Selçukluları karşısında kaybettiği toprakları geri almaya çalışan Dânişmendli Yağıbasan'ı harekete geçirdi. Yağıbasan, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos'un Sultan II. Kılıç Arslan aleyhinde kurduğu ittifaka da katılarak imparatorun yardımını temin etti. Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Musul Atabegi Nureddin Mahmud Zengî, Dânişmendli beyleri Yağıbasan, Zülkarneyn ve Zünnûn, Sultan II. Kılıç Arslan'ın kardeşi Ankara ve Çankırı Meliki Şâhinşâh gibi Türkiye topraklarında hâkimiyet icrâ eden hükümdarların oluşturduğu ittifak karşısında, tahtını korumakta zorluk çeken Sultan II. Kılıç Arslan, bu birliği mutlaka dağıtmalıydı. Aksi takdirde bu ittifaka karşı başarı kazanması mümkün değildi. Sultan Kılıç Arslan sık sık kendi topraklarına saldıran ve son olarak da nikâhlı karısı Erzurum Meliki İzzeddin Saltuk'un kızını kaçırıp zorla yeğeni Zünnûn ile evlendiren Sivas Meliki Dânişmendli Yağıbasan üzerine yürüdü. Bizans kuvvetlerince desteklenen Yağıbasan, Sultan II. Kılıç Arslan'ı mağlubiyete uğrattı. Zor durumda kalan sultan, Yağıbasan ile bir mütâreke imzalamaya mecbur kaldı¹. Sultan II. Kılıç Arslan Anadolu'daki rakipleri ve özellikle de Yağıbasan'a karşı kesin bir üstünlük kurabilmek için Bizans imparatorunun tarafsızlığını sağlamak zorunda idi. Bu nedenle o sırada yanında bulunan Bizanslı Christopher'i İmparator Manuel'e göndererek İstanbul'a gelmek istediğini bildirdi². Bu isteği Manuel Komnenos tarafından kabul

* Dr., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü.

¹ Bu konu hakkında geniş bilgi için bk. Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul 1993, s. 197-201; Abdülhaluk Çay, *II. Kılıç Arslan*, Ankara 1987, s. 24-39.

² Süryani Mikhail, *Khronik*, (nşr. ve trc. J.B. Chabot), *Chronique de Michel le Syrien, Patriarche jacobite d'Antioche (1116-99)*, Paris 1899-1924, (trc. Hrant D. Andreasyan), *Süryani Patrik Mihail'in Vekayinâmesi 1042 - 1195*, Ankara 1944, II, (TTK.'da henüz yayımlanmamış tercüme), II, 190. Süryani Mikhail (bk. aynı yer), Christopher'in sultanın divan reisi olduğunu kaydeder.

edilip, sultanın güvenliği hususunda yeminli teminat verilince Kılıç Arslan 1162³ yılında müttefiki ve aynı zamanda Musul atabegi Nureddin Mahmud Zengî'nin kardeşi olan Emîr-i mîrân Nusretüddin'i de beraberine alarak⁴ 1000 kişilik⁵ bir süvâri kuvveti ile İstanbul'a doğru hareket etti.

Sultan İstanbul'a ulaştığında İmparator Manuel, Batı'da Macarlar üzerine düzenlediği seferden henüz dönmüştü.

Niketas'ın kaydından⁶ Manuel'in Sultan II. Kılıç Arslan'ı İstanbul dışında karşıladığı anlaşılmaktadır. İmparator, sultan gelmeden önce onu karşılamak ve İstanbul halkının sevinç çığlıkları arasında II. Kılıç Arslan ile birlikte şehre girmek için bir karşılama ve şehre giriş töreni hazırlamıştı. İmparator bu konuda hiçbir masraftan da kaçınmamış, düzenlenecek törenin en ince ayrıntuları bile düşünülmüştü. Ancak Kılıç Arslan'ın İstanbul'a ulaştığı sıralarda meydana gelen deprem ve sonrasında ortaya çıkan şiddetli fırtına, düzenlenecek "muhteşem karşılama merasimi"nin fiyaskoya dönüşmesine neden olmuştur. Çünkü İstanbul'da depremle beraber birçok bina yıkılmış ve şehir halkı depremin meydana getirdiği ölüm korkusu ile can derdine düşmüştü. Bir diğer Bizans tarihçisi Kinnamos ise⁷, imparatorun saraydan Ayasofya Kilisesi'ne kadar uzanan mesafede bir tören yürüyüşü plânladığını fakat Lukas adındaki din adamının buna karşı çıktığını ve nihayet gece meydana gelen depremin herşeyi altüst ettiğini kaydeder.

³ Papaz Grigor (*Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952 - 1136) Ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136 - 1162)*, trc. Hrant D. Andreasyan, Ankara 1987, s. 334), bu olayı Ermeni takviminin 610. yılı (9 Şubat 1161 - 8 Şubat 1162) olaylarının sonunda zikrettiği için bunun 1162 yılında gerçekleşmiş olabileceğini söyleyebiliriz. Süryani Mikhail, II,190; Ebu'l-Ferec, (Bar Hebraeus), *Abû'l-Farac Tarihi*, (çev. Ömer Rıza Doğrul), Ankara 1987, II, 399. Krş. Turan, s. 201, n. 12; Çay, s. 38; Cahen, *Pre-Ottoman Turkey. A general survey of the material and spritual culture and history 1071-1330*, London 1968, (çev. Yıldız Moran), *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, İstanbul 1984, s. 114; Erdoğan Merçil, *Müslüman - Türk Devletleri Tarihi*, Ankara 1993, s. 125. İbnü'l-Esir (İzzeddin Ebu'l-Hasan Ali b. Ebu'l-Kerem Muhammed b. Abdülkerim b. Abdülvâhid eş-Şeybanî, *el-Kâmil fi't-târih*, (nşr. C.J. Tornberg), Beyrut 1979, XI, 317, (trc. Abdülkerim Özeydin), İstanbul 1987, trc., XI, 258), bu tarihi 560/ 1164-1165 olarak kaydeder. Ancak Papaz Grigor ve Süryani Mikhail, çağdaş kaynaklar olduğu için 1162 tarihinin daha doğru olduğunu kabul ettik.

⁴ Papaz Grigor (s. 334), Sultan Kılıç Arslan'ın Emîr-i mîrân'ı rehin aldığı kaydeder.

⁵ Süryani Mikhail, II, 190; Ebu'l-Ferec, II, 399.

⁶ *Historia*, (çev. Fikret İltan), Ankara 1995, s. 81.

⁷ *Historia, Epitome Historiarum, CSHB.*, (nşr. I. Meinecke), Bonn 1836, s. 206, trc. Işın Demirkent, *Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118 - 1176)*, Ankara 2001, s. 150.

Müslüman bir hükümdar için, baştan sona Hıristiyan motifleriyle bezenmiş⁸ bir tören yapılmasına karşı çıkan din adamları bu depremin kendi inançlarınınca “kâfir” saydıkları Kılıç Arslan’ın yüzünden meydana geldiğini iddia ettiler. Onu karşılamak için bir tören düzenlenmesinden dolayı Tanrı’nın gazaba gelerek kendilerini deprem felâketi ile cezalandırdığını öne sürdüler⁹ ve bu düşünceye imparatoru da inandırmaya çalıştılar.

Deprem nedeniyle ortaya çıkan kargaşa ve şiddetli fırtına geçit töreninin yapılmasına engel olduğundan bu merasim iptal edildi¹⁰. Manuel, Sultan Kılıç Arslan’ı onun tahmin ettiğinden daha da iyi karşıladı. Bu durum Kılıç Arslan’ı son derece sevindirdi ve Yağlıbasan karşısında uğradığı mağlubiyetin moral bozukluğunu az da olsa unutmamasını ve imparatorun yapacağı yardımdan emin olmasını sağladı. İmparator, sultanı sanki eskiden beri aralarında hiçbir savaş ve husûmet bulunmamış, yıllardır Türkler’le iyi ilişkiler içinde bulunuyormuşcasına dostça ve son derece sıcak karşıladı. Ayrıca Manuel sultanın rahat etmesi ve bütün isteklerinin yerine getirilmesi için elinden gelen gayreti gösterdi¹¹.

Sultan Kılıç Arslan, Bizans imparatoru ile görüştüğünden¹² sonra Bizans sarayında kendisine ayrılan odaya yerleşti¹³. Kinnamos¹⁴ Sultan Kılıç Arslan’ın İstanbul’da kaç gün kaldığından bahsetmez. Niketas¹⁵, onun İstanbul’da

⁸ Niketas, s. 81.

⁹ Niketas, aynı yer; Kinnamos, s. 206, trc., s. 150.

¹⁰ Abdulhalük Çay (s. 39), deprem ve fırtınadan hiç söz etmeyerek törenin iptalini sadece din adamlarının hükümdara yaptığı baskıya bağlar.

¹¹ Niketas(s. 81), İmparator Manuel’in, Sultan II. Kılıç Arslan’ı etkilemek için elinden gelen her şeyi yaptığını çünkü onun, sultanın gelişi ile Bizans İmparatorluğu’nun Doğu’daki durumunun düzeleceğini ve kendi gücünün daha da artacağını düşünmekte olduğunu kaydeder.

¹² Kinnamos(s.205-206, trc., s. 149-150), bu görüşme sırasında imparatorun oturduğu taht, üzerindeki elbise ve mücevherleri uzun uzadıya anlatır ve bu muhteşem taht üzerinde oturan imparatora nazaran Sultan Kılıç Arslan’ın mütevazı bir tabureye oturduğunu kaydeder.

¹³ Prof. Işın Demirkent (trc. 150, n.8), Sultan Kılıç Arslan’a sarayda tahsis olunan yerin Mukhrutas adıyla tanınan Selçuklu mimarisi ve süslemesiyle 1150 yılından önce Selçuklu ustaları tarafından inşa edilen, büyük taht salonunun yanındaki bina olabileceğini kaydeder. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Işın Demirkent, “Türk Yaşamının Bizans’a Etkilerinden Birkaç Örnek”, *Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Araştırma Merkezi, İstanbul 2001, s. 148-152.

¹⁴ *Historia*, s. 207, trc., s. 151.

¹⁵ Aynı yer. Çay, sehven olsa gerek Niketas’ın Sultan Kılıç Arslan’ın İstanbul’da 80 gün kaldığını kaydettiğinden bahseder(s. 39, n.79). Ancak biz Niketas’da böyle bir kayda rastlamadık. Bk. s. 81-83.

uzun bir süre kaldığını kaydederse de herhangi bir rakam vermez. Sultan, İstanbul'da Süryani Mikhail'e göre¹⁶ 80 gün, Ebu'l-Ferec'e göre¹⁷ 8 gün kalmıştır. Ferdinand Chalandon¹⁸ bu sürenin 24 gün olduğunu kabul ederken Georg Ostrogorsky¹⁹, üç ay kaldığını kaydeder. Osman Turan²⁰ ve Erdoğan Merçil²¹ Süryani Mikhail'in kaydını kabul ederek sultanın İstanbul'da 80 gün kaldığını belirtir. Sultan II. Kılıç Arslan devri üzerindeki çalışmasıyla tanıdığımız Abdülhalûk Çay ise²², 80 günlük sürenin oldukça uzun bir zaman olduğunu belirterek 24 günlük sürenin daha muhtemel olduğu düşüncesindedir. Bize göre de bu 80 günlük süre oldukça uzun görünmektedir. Ebu'l-Ferec'in 8 gün kaldığına dair kaydı daha mantıklı geliyor. Çünkü Kılıç Arslan'ın tahtının tehlikede olduğu bu dönemde Konya'dan bu kadar uzun bir süre ayrı kalması uzak bir ihtimaldir.

Kinnamos'un kaydına göre²³, Bizans İmparatoru Manuel Komnenos, Sultan Kılıç Arslan'ı İstanbul'un güneyindeki Büyük Saray'da gezdirerek, at yarışları, sıvı ateş gösterileri ve adına tertip ettiği yemeklerle büyülemeye çalıştı.

İstanbul'da kaldığı sürede sultana her gün altın ve gümüş tabaklar içinde iki kere yemek gönderiliyor ve yemek yedikleri bu kaplar kendisine hediye ediliyordu²⁴. Bizans İmparatoru Manuel bunların dışında sarayın salonlarından birinde sultana vermek üzere, birçok altın ve gümüş para, birbirinden güzel giysiler, gümüş vazolar, altın kadehler, değerli kumaşlar ve mücevherler hazırlattı. Daha sonra da bunları sultana hediye etti²⁵. Sultan İstanbul'da kaldığı son gün imparatorla aynı sofrada yemek yedi. Yemekten sonra da sofrada bulunan bütün takım ve tezeyinat eşyası ve çeşitli hediyeler Kılıç Arslan'a takdim edildi²⁶. Bizans imparatoru yalnızca sultana hediyeler

¹⁶ *Vekayinâme*, II, 191.

¹⁷ *Abû'l-Farac Tarihi*, II, 399.

¹⁸ s. 464.

¹⁹ *Bizans Devleti Tarihi*, (trc. Fikret Işıltan), Ankara 1991, s. 361.

²⁰ *Türkiye*, s. 201.

²¹ "Bizans'da Selçuklu Hanedan Mensupları", *XI. Türk Tarih Kongresi*, Ankara 1994, s. 713.

²² *II. Kılıç Arslan*, s. 39 n.79.

²³ s. 207, trc., s. 150-151.

²⁴ Süryani Mikhail, II, 188; Ebu'l-Ferec, II, 399.

²⁵ Kinnamos, s. 291, trc., s. 209; Niketas, s. 83; Ebu'l-Ferec, II, 399. Krş. Merçil, "Bizans'da", s. 713.

²⁶ Süryani Mikhail, II, 191; Ebu'l-Ferec, II, 399.

vermemiştir, aynı zamanda sultanın beraberinde gelen 1000 kişilik maiyetine de çeşitli hediyeler sundu²⁷. Kılıç Arslan, imparatorun bu yardımına çok sevindi. Tabii bu yardımlar karşılığında imparatorun istekleri doğrultusunda, her iki taraf arasında bir antlaşma da yapıldı.

1162 yılında²⁸ Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan ile Bizans İmparatoru Manuel Komnenos arasında imzalanan antlaşmanın şartları şöyle idi :

1)Sultan Kılıç Arslan, ölünceye kadar Bizans'ın dostlarına karşı dostça davranacak; düşmanlarını kendi düşmanı olarak kabul edecek ve bunlarla mücadele hususunda Bizans'a yardımcı olacaktır. Yani gerektiğinde imparatorun emrine askerî kuvvet gönderecektir.

2)Sultan, önemli şehir ve kaleleri Manuel'e verecektir.

3)Manuel'in bilgisi olmadan başka devletlerle bir antlaşma imzalamayacak, Avrupa'da olduğu kadar Anadolu'da da Manuel'in yaptığı seferlere yardımcı kuvvetler gönderecektir.

4)Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı Türkmen aşiretlerinin Bizans topraklarına yaptıkları akınları önleyecektir²⁹.

Çay³⁰, Sebasteia (Sivas)'nın Dânişmendli hâkimiyetindeki Sivas değil bugün Uşak'a bağlı Sivash ilçesi olduğunu iddia eder. Burada kastedilen şehrin neden Sivas olmadığını açıklarken "Sivas şehri çok önceden bir Türk şehri olmuş ve sultan sulh için İstanbul'da bulunduğu sırada bu şehre Dânişmendli Yağıbasan hâkim bulunmakta idi. Sivas çok sonraları Sultan II. Kılıç Arslan'ın eline geçecektir(1175). Bu durumda iadesi istenilen Sebasteia(Çay, Sébast olarak kaydeder) şehrinin bugün Uşak iline bağlı Sivash olması gerekir" diyerek buranın neden Sivas olamayacağını açıklar. Ancak Sultan II. Kılıç Arslan'ın hangi nedenle İstanbul'a gittiğini düşünmediği anlaşılıyor. Sultan II. Kılıç Arslan, İstanbul'a Dânişmendliler'e karşı yapacağı mücadelede Bizans İmparatoru Manuel'in yardımını sağlamak için gitmişti. Kaldı ki, istediği yardımı alır almaz ilk olarak Sivas'ı hâkimiyeti altında tutan

²⁷ Ebu'l-Ferac, II, 399.

²⁸ Aslında bu antlaşmaya konu olan maddeler 1161 yılında Sultan Kılıç Arslan tarafından Bizans İmparatoru Manuel'e teklif edilmiş ancak yazıya dökülmemiştir. Bk. Kinnamos, s. 201, trc., s. 146.

²⁹ Kinnamos, s. 207-208, trc., s. 151; Niketas, s. 83. Krş. Çay, s. 40-41.

³⁰ II. Kılıç Arslan, s. 40, n. 80.

Dânişmendli Yağıbasan'ın üzerine yürümüştür³¹. Niketas'ın kaydından³², Sebasteia'yı imparatorun istediğinden değil, aldığı hediyelerden ve gördüğü ilgiden dolayı çok memnun olan sultanın memnuniyetinin bir ifadesi olarak imparatora vaad ettiği anlaşılıyor. Sultan kuşkusuz böyle davranmakla imparatorun hoşuna gidecek şeyleri söylemeyi ve Manuel'den daha fazla maddi yardım elde etmek istiyordu. Niketas'ın³³ "Manuel onun bu vaadini sevinçle kabul ederek, sözünde durduğu takdirde ona başka hazineler de vermeyi vaadetti. Barbarın sözünden dönmesini önlemek ve demiri kızgınken dövmek için de ettiği vaadi kısa sürede yerine getirdi. Konstantinos Gabras'ı birçok değerli hediyeler, türlü savaş araçları ile birlikte sultanın arkasından yola çıkarttı" kaydı bu düşüncemizi doğrulamaktadır³⁴.

Sultan İstanbul'a Yağıbasan'a karşı yardım temin etmek üzere gitmişti. Sultan ile imparator arasında büyük ihtimalle Yağıbasan ve hâkimiyeti altındaki topraklar üzerinde pazarlık yapılmış olmalıdır.

Kinnamos³⁵, imparator ile sultan arasında yapılan antlaşmadan büyük bir tedirginlik duyan ittifak üyesi Türk hükümdarlarının imparatorun huzuruna İstanbul'a elçiler göndererek sultan ile barışmak istediklerini kaydeder. Bu nedenle Manuel, elçileri sultan ile görüştürmüştür. Yine Kinnamos'un kaydına göre³⁶, sultan elçilerin isteklerini kabul etmiştir.

Kinnamos, ve Niketas³⁷ Sultan Kılıç Arslan'ın İstanbul'dan ayrıldıktan sonra İmparator Manuel ile imzaladığı bu antlaşmaya sadık kalmadığını kaydederler. Aslında Bizans İmparatoru Manuel ile Sultan Kılıç Arslan'ın babası Sultan I. Mesud arasında 1146 yılında bir antlaşma yapılmış, sonra Sultan Mesud'un ölümüne (1155) kadar bir daha iki hükümdar arasında herhangi

³¹ Niketas, s. 83. Krş. Turan, s. 202; Özeydin, "Dânişmendliler", *İslâm Tarihi*, İstanbul 1994, VIII, 65.

³² *Historia*, s. 83.

³³ Bk. aynı yer.

³⁴ Süryani Mikhail (II, 191), Bizans İmparatoru Manuel'in Sultan II. Kılıç Arslan'a Yağıbasan ile yapacağı mücadelede ona yardım için kendi ordusundan ve Türklerden kiraladığı birçok asker verdiğini kaydeder. Müneccimbaşı (trc. Ali Öngül, *Câmiu'd-Düvel, Selçuklular Tarihi, Anadolu Selçukluları ve Beylikler*, İzmir 2001, II, 19), İmparator Manuel'in II. Kılıç Arslan'ın yardımına bir ordu gönderdiğini kaydeder. Ancak Sultan Kılıç Arslan'ın İstanbul'a gittiğine dair bir bilgi vermez. O, sadece sultanın Yağıbasan'a karşı imparatorardan yardım istediğini kaydeder.

³⁵ s. 208, trc., s.151.

³⁶ Bk. aynı yer.

³⁷ *Historia*, s. 207, 291-292, trc., s. 150, 209.

bir savaş meydana gelmediği gibi karşılıklı yardımlaşmalar da devam etmişti. Örnek vermek gerekirse, Bizans imparatoru çeşitli hediyelerle ve yüklü miktarda paralar gönderdiği Sultan Mesud'dan Kilikya'daki Ermeniler üzerine askerî bir sefer düzenlemesini ve onları cezalandırmasını istemişti. Bu isteği kendi siyasetine de uygun bulan Mesud, 1153 yılında yanına dâmadı Yağlıbasan'ı da alarak Kilikya üzerine yürümüştü. Ardından Bizans imparatorunun yeniden hediyeler ve paralar göndermesi üzerine ikinci bir sefer daha düzenlemiştir³⁸. Ancak Sultan Mesud'un yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçince durum değişti. Türkiye Selçuklu tahtı üzerinde hak iddia eden kardeşleri ve Selçuklu topraklarından pay almaya çalışan Dânişmendli melikleri ile çetin bir mücadeleye girmek zorunda kalan Kılıç Arslan'ın ve dolayısıyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin durumundan faydalanmak isteyen imparator daha önce yaptığı anlaşmayı bozarak Türkiye Selçuklu Devleti ve II. Kılıç Arslan aleyhine güçlü bir ittifak kurmuş ve bu ittifaka Dânişmendli melikleri ve II. Kılıç Arslan'ın kardeşlerinin yanısıra Musul atabeği Nureddin Mahmud Zengî'yi de dahil etmeyi başarmıştı.

Gerçekte ilk karşı harekete geçen Kılıç Arslan değil İmparator Manuel olmuştu. O halde şimdi Sultan Kılıç Arslan'ın, rakipleri ile ittifaklar kurmak suretiyle tahtını ve devletini tehlikeye sokan Bizans İmparatoru Manuel'den yaptıklarının hesabını sormak istemesi son derece normal ve beklenen bir hareket olmalıdır.

Böylece sultan, Bizans'ın yardımıyla önce kendi milletinden olan ama saltanatına karşı çıkan Dânişmendliler'i ortadan kaldırmış, daha sonra da babası zamanında imzalanan barış antlaşmasını bozan Bizans imparatorunu cezalandırmak yoluna gitmişti. İşte bu nedenle Niketas'ın "...İmparatora karşı yükümlü olduğu hürmet ve riâyeti silkip attı. Bir zamanlar güçlükler içinde kaldığında imparatora göstermiş olduğu bütün saygı ve itibarı artık kendisi ondan bekler oldu. Barbarlara özgü bir davranışla, durumu ile beraber tavrını da değiştirdi. İhtiyacı olduğu zaman gerektiğinden fazla itaatkâr idi. Yükselişe geçince en yükseğe ve de hemen uçmak istedi. Terazideki şans kefesini ağır basmaya başlayınca hemen tutumunu değiştirdi. Çiviye çiviyle sö-

³⁸ Sultan Mesud'un bu seferleri hakkında geniş bilgi için bk. Mehmet Ersan, *Türkiye Selçukluları Zamanında Anadolu'da Ermeniler*, (basılmamış doktora tezi), İzmir 1995, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 31-33; Muharrem Kesik, *Sultan I. Mesud Devri Türkiye Selçukluları Tarihi 1116-1155*, (basılmamış doktora tezi), İstanbul 1999, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 88-90.

kerek imparatorun karşısında susmuş ve bir süre ona sâdık kalmıştı. Bu arada ona imparator tarafından hiçbir kötü muamele yapılmamıştı. İmparator ona kendisini “oğlu” olarak görmek şerefini bahsettiği cihetle üzerine hattâ imparatorluk parlaklığının akisleri vurmuştu. Birbirlerine yazdıkları mektuplarda imparator ona “oğlum” diye hitap ediyor, sultan da imparatora “baba” diyordu. Ama bütün bunlara rağmen birbirlerine gerçek dostlukla bağlı değildiler. Resmî ittifaklara riâyet edecek kadar bile değil. Kılıç Arslan yatağından taşan bir ırmak gibi Bizans Devleti üzerine yayıldı ve önüne çıkan herşeyi beraberinde sürükledi. Zehir saçan bir ejderha gibi ağzını bizim şehirlere doğru açarak bunlara kötülüğünün zehirini fişkırttı. Ancak imparator Manuel açılan yarıkları suların çarparak gerilediği, ordusunun aşılmaz duvarıyla kapadı. Yahut da canavarı altın gücüyle sâkinleştirdi ve onun gözlerini barışseverce yumarak yağma hırsını bir kenara bırakmasını ve etrafı yakıp yıkmamasını sağladı” sözleriyle sultana yönelttiği eleştirilerde tamamıyla haksızdır. Çünkü Türkiye Selçuklu Devleti’ni zayıflatmak için elinden gelen her şeyi yapan bu kişiye karşı Sultan II. Kılıç Arslan’ın başka türlü davranması beklenemez.

Bu antlaşma Sultan II. Kılıç Arslan’ın aleyhine hükümler taşımasına rağmen neticeleri incelendiğinde Türkiye Selçuklu Devleti’nin yararına oldu. Bizans’a göndereceği yardımcı kuvvetler karşılığında sultan, Anadolu’daki rakiplerine karşı serbestçe hareket etme imkânı buldu³⁹. Bizans engeli ortadan kalkınca da rakiplerine üstünlük sağladı.

Türklerin Gerçekleştirdiği İlk Uçuş Denemesi

Sultan İstanbul’da kaldığı süre zarfında İmparator Manuel’in kendisi için düzenlediği ziyafetlere ve gösterilere katıldı. Bunlar içinde en fazla ilgi gösterdiği Roma İmparatorluğu’na has bir gelenek olan “Araba (At) Yarışları” olmuştur. Bu yarışlardan birinde çok ilginç bir olay meydana gelmiştir ki, bu olay Türk ve Dünya Bilim Tarihi açısından son derece önemlidir. Ne yazık ki, bu döneme ait eser yazmış araştırmacılar bugüne kadar bu konu üzerinde durmamışlardır⁴⁰. Birazdan ayrıntılarını da göreceğimiz üzere kaynaklara akseden bilgilere göre, Türklerin bu ilk uçuş denemesi

³⁹ Cahen, s. 114; Çay, s. 41, n.81; Merçil, “Bizans’da”, s. 714.

⁴⁰ Osman Turan (*Türkiye*, s. 201-202; a.m.f., “Kılıç Arslan II”, *İA*, VI, 690), bu olaydan hiç bahsetmezken Abdulhalük Çay (s. 39 n. 79) da bu olayı iki üç satır ile dipnotuna taşımış fakat ayrıntı ve önemi üzerinde durmamıştır. Ferdinand Chalandon, *Alexis Comnène. Les Comnène, Jean II Comnène et Manuel I Comnène*, Paris 1910-1912, II, 464.

şimdiye kadar kabul edilen bilgileri de değiştirecek mahiyet arz etmektedir. Çünkü şimdiye kadar tarihimizde ilk uçuş denemesinin Osmanlı Padişahı IV. Murad zamanında (1623-1640) Hezârfen Ahmed Çelebi⁴¹ tarafından gerçekleştirildiği kaydedilmekte idi.

Sultan II. Kılıç Arslan ve İmparator Manuel İstanbul'da bir at yarışı izlediği sırada yarış meydanında bulunan sütuna çıkan Türklerden biri stadyum üzerinde uçacağını haykırdı. Bizanslılar önce onun bir sihirbaz olduğunu zannettiler. Ancak sonradan üzerindeki giysilerden ve uzun uzadıya beklemesinden sihirbaz olmadığını farkına vardılar. Bu Türk, belki de Bizanslılar'ın kendileri için sergiledikleri ilginç gösterilere karşılık kendi hünelerinden örnek vermek istiyordu. Stadyumda bulunan yüksek bir kaleye çıkan bu Türk, Niketas'ın kaydından⁴² anlaşıldığı kadarıyla çok uzun ve bol, içine takılan çemberlerle şişirilmiş beyaz bir elbise giymişti. Bu kayıttan onun bugünkü paraşüte benzer bir kıyafet içine girdiği anlaşılıyor. Adam, öne doğru eğilmiş vaziyette rüzgârın uçuş için müsait yönde esmesini beklemekte iken aşağıdaki kalabalık, bu mucit Türk'e karşı sabırsızlık göstererek "Haydi uç", "Haydi yelkeni aç", diye bağıryorlardı. Bazıları da "Bizi daha ne kadar bekleteceksin", "Rüzgârı daha ne zamana kadar ölçeceksin" diye bağıryordu. İmparator Manuel ise, bu arada bir adamını görevlendirerek Türk'ü bu niyetinden vazgeçirmeye çalışmış ise de bunu başaramamıştır. Niketas'ın kaydına göre,⁴³ izleyiciler arasında bulunan sultan da bir taraftan bu adamı için endişe ediyor, diğer taraftan da gururlu bir beklenti içinde sonucu görmek istiyordu. Yukarıda bir kuşun kanatlarını çırpması gibi kollarını aşağı - yukarı doğru hareket ettiren Türk bir süre sonra kendini boşluğa bıraktı. Ancak bu uçuş denemesi başarıya ulaşamadı ve adam aşağı düşerek öldü. Sultan Kılıç Arslan, hem bu cesur Türk'ün ölümünden hem de Bizanslılar'ın huzurunda yapılan bu uçuş denemesinin başarısızlığa ulaşmasından dolayı büyük bir üzüntü duydu. İstanbul halkı ise, bu başarısız uçuş denemesini hatırlatarak çarşıda pazarda ve her yerde Türklerle alay ediyorlardı. Bu durum imparatorun kulağına gidince sultanın kalbinin kırıldığını anlayarak bu tür küstahlıklara son vereceği konusunda ona teminat verdi. Görüldüğü gibi Türklerin, XVII. Yüzyılda Osmanlılar zamanında değil daha XII. Yüzyılda Selçuklular zamanında uçuş denemeleri yaptıkları anlaşılıyor. Tespit edilebildiği kada-

⁴¹ Hakkında bilgi için bk. Mustafa Kaçar, "Hezarfen Ahmed Çelebi", *DİA*, XVII, 297.

⁴² *Historia*, s. 82.

⁴³ *Historia*, aynı yer.

rıyla bu ilk uçuş denemesini yapan Türk'ün daha önce başarılı olduğu, burada sadece bir gösteri yapmak için uçuğu anlaşılıyor. Uçuş için yeterli rüzgârın olmaması veya başkent halkının hemen atlayışı gerçekleştirmesi konusunda aceleci davranması da bu denemenin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olmuş olabilir.